

bèrnia.

Allí ja substantivat «mal de mare --- matricis dolores». Com adj. (*atacs histèrics*) no es registra fins als diccs. del S. xx. Té gran extensió popular la variant, d'inicial i final trivialitzades, *esteri*, que comenta i ens 5
sols se pot embestir, però ab dones!... Aneu, que a lo millor se'ls hi revoltan les set branques del *hesteri*» (*Marines i Bosc.*, 232); «No vos dic res si n'hi hagué de esglays, cabeys drets, batricors, *esteris*, giscos y corregudes», AMAlcover, *Rond. Mall.* iv, 61; i a Tortosa *esteri* «debilitat, mal de cor en les dones» (*BDC* III, 96). El nom usual, fins a llavors, havia estat *mal de mare*.

DERIV.: *Histerisme* [1868, *SLitCosta*]. *Histèria* 15
[*DOrt.*]. *Histeritis*. *Histero-*, forma prefixada de cpts. com *histerotomia*. *Histerectomia* etc. *Antihistèric*. *Estericós*.

+*Histerogeni*, V. *histeresi* *Histerotomia*, V. *histèric* 20
Histogen, -ogènia, *histografia*, -gràfic, *histoide*, *històlisi*, *histolític*, *histologia*, -òleg, *hisonoma*, V. *estar*

HISTÒRIA, pres des d'antic del ll. *hístōria* id., i aquest, del gr. *ἱστορία* 'recerca, esbrinament, indagació', 'història', derivat de *ἵστωρ* 'savi, coneixedor', i aquest, del mateix radical que *οἶδα* 'jo sé'. □ 1.ª doc.: *Estòria*, S. XIII; la forma (*h*)*història* també, però no es propaga gaire fins al S. XIV.

«Un dels recomptadors exia de una vila --- e atrobà 30
en la carrera gran re de romeus qui anaven a Sent Jacme, e mès-se en lur companyia --- e dementre anaven per lo camí, él los recomptava exemplis --- e dehia les stòries del Vell Testament e del Novell, e recomptava'ls los fets --- segons que són scrits en les cròniques», Llull (*Blanq.* iv, § 88, *NCL* II, 219.9).

Forma vulgaritzada en la inicial *es-*, que continuà d'ús bastant general fins més tard, sobretot en el segle XIV, en què la trobem (escrita *ast-*, *st-*) encara en la *Quies*. del mall. Reixac: «Què mèn conse<I>lats? --- 40
—A<s>sò -us diré yo bé —dix él; lavòs comensà las *astòrias* dê la Lig nove<I>la e la varitat de l'Avangelí», «aysels qui eran estats anda<r>rocats muntaren a caval, e ladonchs fo la maÿor forsa què del comensament, e a<s>sò fo varitat, axí con la *stòria* del 45
Sant Grasal ho comta» (25.2, 37.6); i encara és *estòria* l'única forma que registra Jacme Marc en el seu *Dicc.* de Rims de 1371.

Això no obstant, llavors la variant (*h*)*història* ja anava predominant més i més, de manera que l'*InvLC* 50
en registra una vintena d'exemples en documents des de 1376 fins a la fi del S. xv. I en tot cas així escrivien ja els autors i els clergues: «repreñ en aquest loc En Porfiri e-n Julià l'emperador, o la *ystòria* de l'*istoriayre* qui ment, o la fo<I>lia d'aquels qui de mantenent 55
seguien lo Salvador», *VidesR*, 205r2. «Elles entenen ésser gran felicitat --- recordar moltes cançons e noves rimades, allegar dits de trobadors e les epístoles d'Ovidi, recitar les *històries* de Lançalot, de Tristany, del rei Artús e de quants amorosos són estats a llur 60

temps», *BMetge* (*Somni* III, *NCL*, 122.27).

Alguna important acc. secundària: 'pintura, retaula, dibuix que representa algun fet famós (de sants o personatges)', d'on aviat esdevé 'dibuix en general', ço que ja registrem des de c. 1400: «face lo dit retaula --- de la *ystòria* del Corps de Jesuchrist» en doc. d'història artística, de l'a. 1402 (*Cole. de Docs. Inéd. p. la Historia de Esp.*, RAcadHist. LV, 293). 'Indagacions sobre animals, *història natural*': «*Història* dels cucs y obres de seda: los canyços y andanes; la llavor --- avivar ---; les fulletes més tendres de la morera ---», OPou (*TbPu.*, 33). Pl.: 'faules, romanços, enraonies', ja en el *DTo*. (1647): «dexau-vos de *històries*, o rahons: haec missa facias». De la primera d'aquestes accs. deriva el verb *historiar* i *historiat* 'adornar, -nat, amb figures de flors, plantes, animals, homes', que l'*InvLC* ja documenta el 1363 i en recull uns 15 exemples de més, fins a 1510. Per a l'evolució semàntica del mot en romànic, veg. K. Keuck, *Historia, geschichte des Wortes --- in der Antike u. in den roman. Spr.*; i cf. GSachs, *RFE* XXII, 303-5.

DERIV.: *Historiable*. *Historiador* [Lacav.]. Que també s'havia dit *historiaire* (almenys en ross.): vegeu exemple supra, i «la compilà En Paul *ystoriayre*, qui era longobart, o en feyné». *Historial* [Llull] és el mot més corrent a tota l'Edat Mitjana per dir 'historiador'. *Històric* [princ. S. xv, StVicentF]; *historicitat*. *Historieta*. *Historitzar*.

CPT.: *Historiògraf* [-fo, Lacav.]; *historiografia*, -gràfic. *Historiologia*. *Prehistòric* [Lab. 1888]; *prehistòria*; *prehistoriador*. *Protohistòric*; *protobistòria*. D'*estòries* en el sentit de 'romanços, camàndules', vénen els mall. *estoriós* 'llamec, primfla' i *estoriositat* (-idat).

Histotomia, V. *estar*

HISTRIO, pres del ll. *histrion*, -onis, 'comediant, actor', 'mim'. □ 1.ª doc.: 1868, *SLitCosta*.

DERIV.: *Histrionic*; *histrionia*; *histrionissa* 'dona histriònica' [tots *SLitCosta*]; *histrionisme* [DFa.].

Hitròpic, V. *hidròpic* (DROPO)

HIVERN, del ll. vg. *HĪBERNUM* id., abreviació del ll. *TEMPUS HIBERNUM* 'estació hivernenca'. □ 1.ª doc.: Llull.

En llatí clàssic l'hivern s'anomenava *hiems*, però l'adjectiu amb el sentit d'hivernal, era ja *hibernum*, resultant d'una dissimilació en un antic derivat en l'època preliterària *HĪMRNO-* > *HĪBERNO-* (= gr. *χειμερινός*). En llatí vulgar el substantiu *hiems* es perdé, substituït per l'adjectiu *tempus hibernum*, *dies hibernus*, *frigor hibernus*; abreuçant-se el primer, amb eliminació de *tempus*, restà *hibernum* substantivat, que ja trobem així en algun text vulgar, com la Mulomedicina Chironis (ed. Ahlquist, cita en Pirson, *KJRPB*. XII, 63).

«Esdevenç-se un jorn --- que un pagès, al entrant del *yvern*, com hom devia semblar, perdé un bou, e